

DORA MUÑOZ MARTÍNEZ

La formació
permanent
del professorat

Transitar pel laberint: la formació del professorat

*El que sólo busca la salida
no entiende el laberinto, y,
aunque la encuentre,
saldrá sin haberlo entendido.*

José Bergamín

ai no s'acaba d'aprendre de ser mestre com mai no s'acaba d'aprendre de ser persona. L'aprenentatge és un procés sempre inacabat. Formar-se com a professor no conclou amb la formació inicial. Si, com és el cas del professorat de primària, la formació inicial té com a objectiu preparar professionals per a la funció d'ensenyar, cal no oblidar que la pràctica amb la qual es trobaran és una tasca complexa que demana l'adequació a situacions canviants, amb la qual cosa la formació ha de continuar al llarg de tota la vida professional dels que la fan. Però si, a més a més, la formació inicial per ser professor és inexistent, o gairebé, com és el cas del professorat de secundària, limitada al curs d'aptitud pedagògica (CAP) i realitzat al final d'una formació disciplinària, la formació permanent es manifesta com a imprescindible. La formació del professorat és i ha de ser, doncs, un tema important en la vida professional de qualsevol docent. Penso que aquest és un aspecte que, a hores d'ara, està perfectament assumit pels professionals que ens dedicam a l'ensenyament i pel sistema educatiu en conjunt.

Parteixo, doncs, d'aquesta premissa: per al professorat és necessària una formació al llarg de tota la seva

vida professional, ja que les situacions en què es trobarà no poden ser prefixades d'antuvi. El procés d'ensenyar i aprendre es configura així com un laberint del qual no es pot aprendre sols el recorregut de la sortida, perquè ben segur que aquesta ens durà a un nou laberint. Sols si entenem els recorreguts, podrem fer més fàcil la recerca de les possibles sortides i anar trobant solucions diferents als problemes que la pràctica ens planteja.

Amb el que segueix no pretenc, doncs, sol trobar sortides al laberint de la formació del professorat, sinó transitar-hi per intentar comprendre'l una mica més, plantejar preguntes, més que aportar solucions, perquè crec que no es tracta que cada problema tingui la seva solució, sinó que tota solució ve determinada pel plantejament que ens fem del problema.

Anem-hi!... Això de la formació permanent és un tema en el qual tothom coincideix quant a la seva necessitat: el professorat i l'administració educativa. Els primers fa molt temps que són conscients de la seva importància i que fan esforços per formar-se, les escoles d'estiu en són un exemple: sense gaire suport, el professorat més innovador i més preocupat per la seva tasca docent s'organitza i dedica una part del seu temps lliure a la formació permanent. L'administració educativa, com sempre per darrera del que la societat civil ja venia demanant, comença a preocupar-se pel tema als anys vuitanta: es reconegué la formació del professorat com un dret i un deure

dels professionals de l'educació i es posaren els mitjans per a la formació permanent; la creació dels centres de professors n'és un exemple. La mateixa administració oferí i continua oferint al professorat un allau de cursos i activitats de formació. A hores d'ara hauríem d'esser el professorat més ben format que no hi ha hagut mai en aquest país, però, ai las!, potser som el professorat més desencisat i més cansat (més aclaparat?) que mai no hem conegut. Potser hem tingut molta informació, però no gaire formació?...

El coneixement declaratiu del professorat ha canviat molt als darrers anys, tots manejam bé el «vocabulari de la Reforma» i podem parlar amb facilitat d'aprenentatge significatiu, temes transversals, continguts procedimentals, aprendre a aprendre, projectes educatius i curriculars, avaluació continua..., però el coneixement procedimental i actitudinal del professorat, les formes de fer i pensar sobre el que és l'escola, aprendre i ensenyar, no han sofert un procés de transformació adient amb les formes de dir. I, així, en aquests moments, la realitat dels centres educatius és que s'ha transformat l'estructura del sistema educatiu, s'han modificat els llibres de text, es maneja un nou vocabulari i s'elaboren nous documents, però les pràctiques educatives han canviat poc. Continuen pesant més ensenyar que aprendre, la repetició que la part significativa, l'assignatura i els seus continguts que les necessitats de l'alumnat.

Què hem aconseguit després de gairebé quinze anys de programes institucionals de formació del professorat?... Tenim molta informació! Però la formació és qualque cosa més..., i ens cal:

Plantejar quina és la societat en què vivim i de quines persones necessita: quina educació per a quina societat?

Mai la humanitat no havia tingut tanta informació al seu abast, i tampoc mai no ens havíem trobat amb tanta confusió. Què en fem amb tanta informació per trobar sortides, si no som capaços d'entendre el laberint?

La societat de la informació demana persones capaces de moure's en la complexitat, de trobar sortides (solucions als problemes?) al si del laberint, amb l'intent d'aproximació a la seva comprensió. La funció de l'escola ja no és la de proveir de molta informació als joves sinó d'ajudar-los a afrontar un aprenentatge continuat en una societat canviant.

Mentre nosaltres continuem ancorats en una concepció simplificada del món, fruit de la nostra educació, el nostre alumnat i nosaltres mateixos ens trobem en un món en constant canvi, complex, global, que sols pot ser interpretat des d'un canvi de paradigma. Avui més que mai, l'escola va per un costat mentre la societat està immersa en un procés de canvi del qual, per estar-hi dintre, se'ns fa molt difícil copsar la seva magnitud; potser ens passa com el peix, que és el darrer que veu l'aigua.

Afrontar des de l'escola aquests reptes exigeix aprendre a mirar d'altra manera, embarcar-se en un procés constant de reflexió sobre el que avui és aprendre, fer-nos conscients del nostre propi aprenentatge en aquesta societat de la informació i la comunicació que no admet ja, per acostar-se a la seva comprensió, del pensament basat en la simplicitat. La formació del professorat, que viu i treballa en aquesta societat, no es pot limitar, doncs, a aportar nova infor-

mació als docents com s'ha vingut fent durant molt de temps. La formació, que és aprenentatge, implica canvi no sols en les maneres de dir, sinó també en les de pensar i actuar, implica una millora dels procediments i les actituds. Això no és gens fàcil perquè no es tracta sols d'aprendre noves tècniques ni noves tecnologies per ensenyar, sinó de replantejar-se globalment la professió i d'estar disposat a no deixar d'aprendre, no sols com a professor o professora, sinó com a persona, en tots els àmbits de la vida. La formació com a professor o professora no es pot deslligar, doncs, de la formació com a persona.

Quina és la funció del professorat?

La funció del professorat no pot consistir sols a mostrar les sortides del laberint als alumnes (donar solucions fetes, aportar molta informació), sinó a acompanyar-los en el recorregut del mateix i ajudar-los a entendre'l. Podem fer-ho? Crec que sí, però sols si posem la «experiència» de recórrer laberints. Maria Zambrano deia que «tothom ha viscut, però no tothom té experiència», ja que aquesta s'adquireix sols amb la reflexió sobre el que es viu. Per això, penso que la funció més important de la formació és la d'ajudar el professorat a adquirir experiència amb la reflexió sobre allò que viu, sobre la seva pràctica com a ensenyant.

Adquirir experiència, en aquest sentit, passa per pensar sobre els nostres propis processos d'aprenentatge; adquirir coneixement sobre el que és aprendre i entendre com aprenem (entendre el laberint?).

L'aprenentatge més important en aquesta societat és aprendre a aprendre i per això cal un professorat que pugui ajudar l'alumnat a aconseguir-ho. Com que no es pot ensenyar més que des del que som i sabem, necessitem ser conscients dels nostres propis processos d'aprenentatge, saber com aprenem per poder ajudar a l'aprenentatge dels nostres alumnes.

Els canvis a les pràctiques docents són molt lents i sols es poden produir com un procés constant d'aprenentatge dels que ensenyen a partir de la reflexió sobre les seves pràctiques, per poder anar millorant-les, no mai com un procés de substitució d'unes pràctiques per unes altres.

Per tant... quina formació permanent del professorat?

En funció de tot l'anterior, sembla que necessitem d'una formació permanent que:

— Tingui en compte les característiques de la societat actual, que se situï en el món en continu canvi en què vivim.

— Tingui clar quines són les necessitats de les persones que s'hi han de moure.

— Reconegui l'experiència del professorat, les seves concepcions i les seves pràctiques docents, el que pensa i el que fa, i parteixi d'aquests punts.

— No pretengui substituir unes pràctiques per unes altres, que no supediti la teoria sobre la pràctica, sinó que accepti la interrelació de l'una amb l'altre.

— Es basi en el treball compartit amb els companys, en la reflexió, en la voluntat d'aprendre per millorar.

— Possibiliti espais diversos per a aquest treball: seminaris, cursos, grups de treball..., que es poden adreçar a equips de professors del mateix centre o de diversos centres.

— S'adreci amb prioritat als equips de professors que comparteixen un mateix context, que poden definir problemes que afecten la pràctica del grup, que transiten pel mateix laberint. Els centres educatius es configuren, doncs, com un dels llocs més adients per a la formació dels professionals que hi treballen.

— No consisteixi sols a oferir bones pràctiques, a aportar metodologies i tècniques. Una formació que no cregui que cada problema té una única solució, sinó que aquestes estan en funció dels plantejaments que es fan dels problemes i que, per

tant, es basi en la capacitat del professorat per formular els seus propis problemes i els ajudi a desvetllar-los.

— Compti per això amb assessors i assessores de formació experimentats que ajudin el professorat a plan-tejar-se els seus propis problemes, que els acompanyin en el procés de reflexió, en el camí d'entendre el laberint; que no es limitin sols a mostrar-los la sortida. Persones que:

- Comparteixen amb el professorat una mateixa pràctica professional, però que han adquirit «experiència» i es troben en disposició d'ajudar els seus companys a adquirir-la.

- Han trobat sortides i han entès laberints i, per això, poden ajudar els altres a entendre el laberint en què es troben, mentre cerquen, conjuntament, la sortida.

- Posseeixen capacitats de dinamització de grups.

- Se situen al costat del professorat i intenten comprendre les seves formes de pensar i actuar, a més, re-

coneixen la seva capacitat d'aprendre i formar-se permanentment.

- Tenen una actitud de constant d'aprenentatge, continuen formant-se com a docents i com a formadores, i s'apliquen a elles mateixes allò que volen ajudar a fer als seus companys.

- Poden explicitar les concepcions que guien les seves actuacions.

- Tenen una actitud de compromís amb el canvi i la transformació social.

Podrem aconseguir-ho?

Pot deixar de ser aprendre sols cosa de l'alumnat i ensenyar del professorat? És possible que l'alumnat i el professorat, conjuntament amb els formadors i formadores, comparteixin els verbs ensenyar i aprendre? És poden trobar persones que reuneixen les característiques necessàries per ajudar a aprendre el professorat? Serem capaços de supeditar la forma-

ció sobre la informació? Estam disposats a canviar per millorar? Algun ens ajudarà?... Preguntes que ens obliguen a recórrer el camí de la formació oberts a la recerca de respostes.

Alicia, al país de les Meravelles, demanà al gat de Cheshire cap on havia d'anar: «qualsevol camí és bo, sinó saps on vols arribar», li contestà el gat. Si amb la formació del professorat volem arribar a aconseguir uns professionals capaços d'aprendre ensenyant per continuar aprenent, cal transitar pel camí de la *formació* permanent i no s'hi valdrà qualsevol altre. Encara que aquest sigui un laberint tant intricat que entendre'l ens costi un gran esforç, és segur que el recorregut valdrà la pena. ♦

TALLER GRÀFIC RAMON

La Bona Impressió

JAUME BALMES, 43
TEL. 971 75 44 32
FAX 971 20 70 13
07004 PALMA - MALLORCA
E-mail: tgramon@mx3.redestb.es
<http://www.redestb.es/personal/tgramon>

Treball
d'alta qualitat

Llibres per a la reforma

Educació *infantil*
Educació *primària*
Educació *secundària*

Smbat
Llibres

Pge. Papa Joan XXIII, 5-B • Geranis Centre • Tel. 71 33 50 • Fax 72 04 44 • 07002 Palma de Mallorca